

podsetiti se da odbrambena organizacija, na primer, podrazumeva oružane snage, rukovođenje i komandovanje, vojnu strategiju, naoružanje, opremu, infrastrukturu i sl.

Obrana kao funkcija pojedinih društava nesvrstanih zemalja pojavljuje se, međutim, u svom globalnom vidu i kao funkcija pokreta nesvrstanih, ali u specifičnom pogledu, u kojem je već bilo reči, tj. kao izraz svih elemenata nove istorijske društvene moći nesvrstanih. To je, međutim, veoma kompleksan pojam, pa izgleda da konvencionalni termin odbrane može uneti više zabune nego koristi. Najkonkretniji je pojam vojne saradnje koja kao element solidarnosti za nesvrstane, verovatno, i jeste najprihvatljivija, jer saradnja podrazumeva ravnopravne partnere, a primenjuje se na konkretnim pitanjima, u konkretnim situacijama, i bilateralno i regionalno, a u nekim aspektima možda i multilateralno...

ZORAN VIDA KOVIĆ

Savremena razvojna faza monopolističkog kapitalizma i oblici agresije

(»VOJNO DELO« br. 5/76)

... Prvobitno obeležje monopolističkog kapitalizma sadržano je:

a) u strukturalnoj krizi (Marksov zakon tendencijskog opadanja profitne stope, kriza oplodnje, tj. produkcije kapitala, iz koje izrasta kriza kapitalističke društvene reprodukcije, tj. produkcije i reprodukcije klasnih odnosa proizvodnje kapitala);

b) u intenzivnom pokretanju »činilaca sa dejstvom suprotnim« (Marks) osnovnim uzročnicima strukturalne krize, od monopolističkih kapitala i vladajućih klasa pod hegemonijom monopolističkih buržoazija. To obuhvata dalekosežne promene načina proizvodnje kapitala, klasa i njihovih međusobnih odnosa u pojedinačnim društvima i u međunarodnim celinama, klasnih poredaka (društvenih sistema) i strategija vladajućih klasa u klasnoj borbi i u odnosu na sve dimenzije društvene prakse; i

c) u tome što dejstva intenzivno pokrenutih činilaca koji suzbijaju, odnosno preodolevaju strukturalnu krizu u procesu proiz-

vođnje kapitala, u ekonomskoj sferi društva, uistini ne savladavaju tu krizu, već premeštaju njena žarišta iz ekonomske u druge društvene sfere, iz kapitalističkih metropola u druge zemlje, iz pojedinačnih društava u njihove međunarodne celine (međunarodne procene i odnose), i tako *pretvaraju* krizu proizvodnje kapitala, *ekonomsku krizu, u globalnu (s međunarodnim radijusom) socijalno-političku krizu i krizu civilizacije*. Ti efekti premeštanja žarišta krize povratno dejstvuju na uzročnike krize proizvodnje kapitala, pa se zatvara »začarani krug« produblјivanja i proširivanja strukturalne krize monopolističkog kapitalizma.

U fazi prelaza iz domonopolističkog u monopolistički kapitalizam (u poslednjoj trećini XIX stoleća i prvoj trećini XX stoleća), i u prvoj razvojnoj fazi monopolističkog kapitalizma (u drugoj trećini XX stoleća, od velike svetske ekonomske krize do kraja posleratne stabilizacije i ekspanzije »neokapitalizma«), strukturalna kriza i način njenog kapitalističkog suzbijanja — premeštanja — proširivanja ispolјili su se osobito u globalnim i razornim socijalno-političkim krizama, a posebno u *imperijalističkim, kolonijalnim i kontrarevolucionarnim ratovima*. U tim oblicima agresija je predstavljala *periodično (ciklično) ispolјavanje krajnjih konzekvencija socijalno-političkih kriza i načina njihovog »rešavanja« od vladajućih klasa*, radi uspostavljanja društvenih uslova za produžavanje proizvodnje kapitala i reprodukciju njegovih klasnih odnosa inače zahvaćenih strukturalnom krizom.

Ali već u tim oblicima agresije nalazimo *sažeti izraz svih »činilaca sa suprotnim dejstvom«*: vojno-političko nasilje i celokupna vanekonomska prinuda u funkciji suzbijanja uzročnika strukturalne krize (osiguravanja eksploatacije i uspostavljanja nadeksploatacije radne snage, povećanja stope viška vrednosti putem obaranja cene i ograničavanja vrednosti radne snage, suzbijanja klasnog otpora povećanoj eksploataciji itd.)...

... *Fašistička mutacija* kapitalističkog načina proizvodnje i klasnog poretka je izraz i proizvod strukturalne krize i njenog kapitalističkog »rešavanja«; permanentno političko nasilje i agresivni ratovi postaju bitan sastavni deo fašistički mutiranog načina proizvodnje i klasnog poretka.

U savremenoj, drugoj razvojnoj fazi monopolističkog kapitalizma, čije su se karakteristike ispolјile u prošloj i još više u ovoj deceniji, strukturalna kriza dostiže novi razvojni stupanj:

a) *Premeštanje-proširenje žarišta ka globalnoj krizi civilizacije* (razorna ekološka kriza, kriza prirodnih uslova proizvodnje — ener-

getska, sirovinska itd., kriza ishrane u planetarnim razmerama, »socio-demografska« kriza, kriza urbanog života i celokupnog civilizacijskog kretanja razvijenog kapitalističkog društva, kriza obrazovanja i upotrebe ljudskih sposobnosti, kriza zadovoljavanja podružljenih potreba, enormno produbljivanje krize u odnosima između proizvodno, društveno-ekonomski, kulturno i civilizacijski različito razvijenih društava unutar kapitalističke društvene reprodukcije itd.);

b) Krajnje usiljena intenzifikacija »činilaca sa suprotnim dejstvom« od superkoncentrisanih, međunarodno organizovanih kapitala (»supranac onalnih monopola«) i nanovo restrukturisanih monopolističkih buržoazija koja se svrstavaju u međunarodnu hijerarhiju proizvodnje kapitala i klasnih poredaka, *pokreće lanac — međunarodnog — u planetarnim okvirima — rasprostiranja, premeštanja i regionalno diferenciranog ispoljavanja dejstava globalne ekonomske, socijalno-političke i civilizacijske krize*. Svako od »lokalnih« žarišta postaje momenat globalne krize, a njeno kapitalističko »suzbijanje« pretpostavlja neprestano premeštanje tih žarišta u svetskom lancu. . .

. . . c) U pokretanju »činilaca sa suprotnim dejstvom« *organski se povezuju i srastaju proizvodni* (i ukupan ekonomski) *aparati* (sistem proizvodnje kapitala) *sa političko-represivnim* (i ideološkim) *aparatom* klasne vladavine. Tako *političko-represivni aparat postaje permanentan bitni unutrašnji sastavni deo načina proizvodnje kapitala* (»proizvodnog aparata«). Proizvodnja i prisvajanje viška vrednosti uključuju neprestanu i sistemsku vanekonomsku prinudu. I vice versa: *celokupan proizvodni aparat preuzima i razvija političko-represivne* (i ideološke) *funkcije*, postaje oruđe suzbijanja otpora strategiji rešavanja kriza unutar kapitalističke reprodukcije. S tim u vezi kapitalistički proizvodni aparat dobija *kontrarevolucionarni* karakter, u veoma diferenciranim oblicima uspostavlja se jedinstvo između kapitalističke reprodukcije i kontrarevolucionarnog nasilja i poretka (najpre poznato na primeru klasičnog fašizma). Ove osobine se najpre ispoljavaju u međunarodnoj dimenziji kapitalističkog procesa.

Zbog tih novih karakteristika, u savremenoj razvojnoj fazi monopolističkog kapitalizma i njegove strukturalne krize, *značajno se menjaju i oblici, sredstva i efekti agresije i vojno-političkog nasilja u sklopu agresije u celini*:

(a) Pretvaranje agresije u *permanentan proces*, s neprestanim premeštanjem težišta u navedenom svetskom lancu. Umesto periodičnog, odnosno cikličnog ispoljavanja krajnjih političkih konzekven-

«cija kapitalističko-monopolističkog »razrešavanja« strukturalne krize, agresija postaje bitni sastavni deo permanentnog sistema proizvodnje kapitala i kapitalističke društvene reprodukcije.

(b) Vojno-političko nasilje koordinirano je sa upotrebom kapitalističko-monopolističkog proizvodnog aparata kao sredstva agresije (osujećivanja ili ugušivanja nezavisnosti zemalja i naroda, njihovog samostalnog ekonomskog i društvenog razvoja).

Mada je odnos između ova dva sredstva agresije veoma promenljiv, zavisao od konjunkturalnih momenata strukturalne krize, klasičnih borbi, revolucija i kontrarevolucija, ima osnova za pretpostavku o tendenciji pomeranja težišta ka upotrebi proizvodnog aparata kao sredstva agresije. Ali ta eventualna tendencija ne umanjuje bitan značaj aparata vojno-političkog nasilja i vojno-političkih strategija u međunarodnoj društvenoj reprodukciji monopolističko-kapitalističkih odnosa. Proizvodni aparat ostvaruje specifične represivne i agresivne funkcije pod uslovom da iza njega stoji odgovarajući sistem vojno-političke kontrole, prinude i represije. Osim toga, uspostavlja se organsko jedinstvo između monopolističko-kapitalističkih struktura i vojno-represivnih sistema, tako da je proširena reprodukcija monopolističkih kapitala značajnim delom posredovana ekspanzijom političko-represivnih sistema.

(c) Međunarodna hijerarhija proizvodnje kapitala i međunarodna restrukturacija vladajućih klasa stvara posebna žarišta agresije ne samo na relaciji između kapitalističkih metropola i »nerazvijenih« zavisnih, odnosno neokolonijalnih zemalja, a i zemalja koje teže emancipovanom razvoju, već se relativno samostalna žarišta pojavljuju na još dve relacije: prvo, između regionalnih »subimperijalističkih« sila i zemalja podvrgnutih njihovom pritisku; i drugo, između kapitalističkih metropola u kojima se koncentriše međunarodna monopolistička akumulacija i iz kojih se upravlja međunarodnim proizvodnim i političko-represivnim sistemima, i drugih srazmerno razvijenih kapitalističkih zemalja koje postaju relativno sve značajniji izvor te akumulacije i objekat ekonomske i političke kontrole pomoću navedenih sistema...

... Marksova analiza pokazala je kako kapital pomoću vlastitog proizvodnog aparata (*buržoaske organizacije — strukture proizvodnih snaga*), počev od industrijske revolucije, pojedinačnog najamnog radnika lišava mogućnosti vlastite upotrebe svojih proizvodnih sposobnosti, i te sposobnosti (radnu snagu) supstancijalno razgrađuje i čini strukturalno zavisnom od proizvodnog aparata (kapitalistička podela i organizacija rada) da bi slomio radnikovu »buntovnu snagu«

(Marks). U novoj razvojnoj fazi istog procesa, monopolistički kapital u međunarodnom procesu svoje proizvodnje lišava velike nacionalne i regionalne celine proizvođačkog stanovništva mogućnosti vlastite upotrebe i razvoja svih činilaca proizvodnje života, te činioce (prirodne izvore, proizvodne sposobnosti radnog stanovništva, prethodno formirane materijalne i društvene uslove proizvodnje) supstancijalno razgrađuje (i delom razara), i opstanak celine tog stanovništva čini zavisnim od funkcionisanja svoje međunarodne strukture proizvodnih snaga, aparata internacionalne proizvodnje kapitala. . .

. . . Upotreba savremenog monopolističkog proizvodnog aparata u međunarodnom radnom i društveno-ekonomskom procesu teži:

— prvo, da celokupno radno stanovništvo pojedinačnih društava i regija postavi prema kapitalu u položaj »delimičnih radnika« (u procesu rada — proizvodnje života objektivirana zavisnost i podređenost);

— drugo, da između tih društava i regija s položajem zavisnih »delimičnih radnika« pokrene konkurenciju u smislu što jeftinije ponude radnih snaga, vlastitih prirodnih i društvenih uslova proizvodnje monopolističkim kapitalima. To je viši razvojni oblik onoga što je Marks analizirao kao »konkurenciju među radnicima« u korist kapitala; i

— treće, da pomoću globalne monopolističke strategije investicija, razmeštaja proizvodnje, robnog prometa i cena, kontrole tržišta radnih snaga itd. izvode hijerarhijsku podelu ukupnog međunarodnog radnog stanovništva. Reč je o diskriminatorskom razlikovanju naroda i zemalja u proizvodnji i potrošnji, što odgovara Marksovoj analizi hijerarhijske podele radnih snaga u funkciji maksimalizacije viška vrednosti. U realizaciji svakog od ova tri uslova reprodukcije kapitala u međunarodnim okvirima, uključeni su — kao unutrašnji, nerazlučivi činilac — političko-represivni aparati i strategije međunarodne političke prinude i fizičkog nasilja. . .